

Yeni Türkiye

bu ciltte

23-24

cumhuriyet

özel sayısı II

SİYASAL

DEĞERLENDİRME

siyaset adamları, yöneticiler, medya mensupları, bilimadamları ve uzmanlardan 500 makale, inceleme ve araştırma

siyasal sistem, demokrasi ve cumhuriyet / SİYASAL SİSTEM, DEVLET VE REJİM / SİYASAL PARTİLER / CUMHURİYET VE DEMOKRASİ / DEMOKRASİYE MÜDAHALELER / dış politika ve güvenlik / DİŞ POLİTİKA / GELENEKSEL DİŞ POLİTİKA - TÜRK DÜNYASI, İSLAM DÜNYASI, BALKANLAR, ORTADOĞU / DİŞ VE İÇ GÜVENLİK

CUMHURİYET ÖZEL SAYISI II siyasal değerlendirme

SIYASAL SİSTEM, DEMOKRASİ VE CUMHURİYET

Siyasal Sistem, Devlet ve Rejim

- Mustafa Erdoğan* Türkiye'de Siyasal Sistem ve Demokrasi / 801
Ersin Kalaycıoğlu Türk Siyasal Sisteminde Değişim, Siyasal Patronaj ve
Yozlaşma / 818
İlter Turan Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Siyasal Kültür / 826
Nur Vergin Kendisine Yenik Düşürülen Türkiye'ye Karşı Derin Türkiye / 833
Şaban Karataş Türk Siyasetinde Modernleşme / 836
Arsev Bektaş Türk Siyasal Demokrasisi, Sorunlar ve Nedenleri / 841
Seyit Mehmet Şen Devlet, Sistem, Rejim İlişkileri / 848
Ömer Çaba 1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları / 860
Mustafa Erdoğan Sivil ve Demokratik Bir Yeniden Yapılanma İçin Çağrı / 886
Durmuş Hocaoglu Meşrûiyet Kavramı Çerçevesinde Cumhuriyet ve
Res Publica / 890
Abmet Turan Alkan "Devlet Psikolojisi"ne Giriş: "Devlet, My Name is
Devlet!" / 896

- Burhan Kuzu* Cumhuriyetin 75. Yılında Siyasi Sistemdeki Tıkanıklıklar / 903
- Hasan Febim Üçışık* Devletin Temel Organlarına İlişkin Bazı Değişiklik Önerileri / 911
- Nihal İncioğlu* 75. Yılda Rejim Tartışmaları: Parlamentarizm, Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimleri / 915
- Halil Şıvgın* 21. Yüzyıla Girerken Türkiye / 921
- Hayri Domaniç* Yasama Dokunulmazlığının Tarifi, Tarihçesi, Kapsamı ve İstisnalar / 933
- Yakup Bulut* 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Parlamenteonun Yasa Faaliyeti, Sorunları ve Çözüm Önerileri / 947

Siyasal Partiler

- Ferruh Bozbeyle* Siyaset Ahlakı ve Toplum / 961
- Tülay Özüerman* Türkiye'de Siyasal Partilerin Kurumsallaşması / 965
- Suavi Tuncay* Türkiye'de Parti İçi Demokrasinin Gelişimi ve Bu Gelişimi Engelleyen Faktörler / 979
- Mehmet Turhan* Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları / 995
- Ercan Haytoğlu* Geçmişte Kapatılan Bir Parti ve Düşündürdükleri / 1005
- Filiz Çolak* İzmir'de 21 Temmuz 1946 Seçimleri ve Demokrat Parti / 1013
- Hacı Ali Özhan* Cumhuriyet Tarihi Boyunca Siyasal Partilerimiz / 1025
- İdris Küçükömer'in* Bakış Açısından İlginç Bir Tablo / 1039

Cumhuriyet ve Demokrasi

- Mustafa Erdoğan* Cumhuriyet ve Demokrasi Arasında Türkiye / 1042
- Zafer Toprak* Tek-Parti Cumhuriyeti ve Demokrasi / 1053
- İlhan Tekeli* Cumhuriyetin Olanaklarının Değerlendirilmesi Üzerine / 1056
- Sabri Büyükdüvenci* Türkiye'nin Demokrasi ve Eğitim Sorunsalı / 1059
- Ömer Çaba* Cumhuriyet ve Demokrasi / 1064
- M. Lutfullah Karaman* Devlet (İktidar) Seçkinleri (Sahipleri)'nce Dünden Bugüne Gittikçe "Demokratik"leştirileceği Yerde Tersine "Dogmatik"leştirilen Bir "Cumhuriyet"i 75 Yıl Sonra Hala "Coşkuyla Kutlarken" Durup Düşündürmek İçin Okuma Notları / 1081
- Yavuz Kır* Cumhuriyet Olmayan Bir Cumhuriyet ve Demokrasi! / 1092
- Davut Dursun* Demokratikleşemeyen Cumhuriyet / 1106
- Yasin Aktay* Cumhuriyet, Toplumsal Değişim Söylemleri ve Demokrasi / 1113
- Erkan Akın* Cumhuriyet mi Yoksa Demokrasi mi? / 1127
- Mümtaz'er Türköne* Cumhuriyet mi? Demokrasi mi? / 1141

Mehmet Ali Kılıçbay Toplum ve Bireyi Birarada Barındırma Sanatı Olarak

Cumhuriyet / 1143

Yılmaz Ensaroğlu Cumhuriyet Boyunca İnsan Hakları / 1146

Mustafa Temiz Cumhuriyet ve Demokrasi / 1154

Aytekin Yılmaz Türkiye'de Demokrasinin Gelişimi ve Sorunlar / 1164

Şahin Uçar Cumhuriyet, Demokrasi ve Devlet / 1172

Mehmet Metiner Cumhuriyetçi Paradigma ile Demokratik Bir Dünya İnşa
Edilebilir mi? / 1175

Yaşar Kaplan Hangi Cumhuriyet? / 1180

Rasim Özdenören Demokrasi Bir Yaşama Biçimidir / 1191

İhsan Süreyya Sırma Türkiye'de Demokratikleşme Hareketinin Bir
Panoraması / 1194

Lütfi Şehsuvaroğlu Cumhuriyet/Bir Dinozorun Anıları mı,
Kuşkonmaz mı? / 1197

Demokrasiye Müdahaleler

Saadettin Bilgiç Memleketimizde Askeri Müdahaleler / 1202

Mustafa Erdoğan Türkiye'de Asker ve Siyaset / 1208

Birsen Örs Geç Modernleşen Ülkelerde Ordunun Rolü: Türkiye Örneği / 1216

Nevin Yurdsever Ateş Askeri Darbeler ve Türkiye Örneği / 1225

Hakan Ay Demokrasiye Müdahaleler ve Bir Baskı Gurubu Olarak
Ordu / 1228

Aydın Başbuğ Darbelerin Siyasal Rejim ve Hukuk Düzeni Üzerindeki
Olumsuz Etkileri / 1232

İrfan Neziroğlu Çok Partili Türk Siyasi Hayatında Askeri Müdahaleler
1946-1997 / 1237

Şahin Alpay Türkiye'de Demokrasi ve Askerin Siyasi Rolü / 1252

Koray Düzgören Cumhuriyet'in Demokratikleşmesi Önündeki Tek Engel,
Açık Müdahaleler Değil! / 1256

Mithat Baydur Üniformal Demokrasi / 1261

Yavuz Gökmen Askeri Demokrasi / 1275

Kâzım Berzeg Darbeler Olmasaydı Türkiye AB'nin Güçlü Ülkesi
Olabilirdi / 1283

Aydın Başbuğ Ya Milli Güvenlik Kurulu Ya Demokratik Cumhuriyet / 1288

Nazlı Ilıcak Cumhuriyet Hayatımızdaki Darbeler / 1293

Rızâ Akdemir 27 Mayıs Ayaklanması ve 1789 Fransız İhtilâli / 1299

Emre Aköz Alkışla da Oluyormuş! / 1303

DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK

Dış Politika

GELENEKSEL DIŞ POLİTİKA

- Abdullah Gül* Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası / 1311
- Abmet Davutoğlu* Uluslararası İlişkilerdeki Gerilim Alanları ve 21. Yüzyıl ile İlgili Projeksiyonlar / 1318
- Aytaç Eker-Uğur Kılınç* Dış Politikada Gelişmeler ve Türk Dış Politika Perspektifleri / 1327
- Oya Akgönenç Muğisuddin* Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde T.C. Dış Politikasının Değerlendirilmesi / 1338
- Ramazan Gözen* 75. Yılında Türk Dış Politikasının Analizi ve Değerlendirilmesi / 1343
- İsmail Soysal* Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yıllık Dış Politikası / 1361
- Berdal Aral* Atatürk Döneminde Türkiye ve Uluslararası Hukuk / 1368
- Turgay Uzun* Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Dış Politikası ve Geleceğe Etkileri / 1375
- Abdulkadir Babarçişek* Türkiye'nin Batı ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Anlaşması / 1387

TÜRK DÜNYASI, İSLAM DÜNYASI, BALKANLAR, ORTADOĞU

- B. Zakir Avşar* Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri / 1395
- Davut Dursun* Türkiye İslam Dünyasının Neresinde? / 1405
- Ali Özerenkulu* Cumhuriyetin Kuruluşunun 75 inci Yılında Kıbrıs / 1412
- Cengiz Başak* 75. Yılda Kıbrıs Sorunu ve Son S 300 Krizi / 1421
- Mustafa Kahramanyol* Balkanlar ve Türkiye; Türkiye'nin Varolma Şartları / 1426
- Selçuk Gültaşlı* Ortadoğu'da Türkiye / 1435
- Gökhan Çetinsaya* Türk-İran İlişkileri, 1923-1998 / 1441
- Erkin Alptekin* Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 75. Yıldönümü ve Doğu Türkistan / 1450
- Mehmet Tütüncü* Cumhuriyetin 75. Yılında Batı Avrupa Türkleri / 1454
- Turkut Göksu* 75. Yılda Dış Göç / 1464
- Nasuh Uslu* Türk Dış Politikasında Uyduluk İddiaları Dönemi / 1469
- Bilâl N. Şimşir* Atatürk'ün Elçileri Üzerine / 1486

Dış ve İç Güvenlik

Cengiz Okman Türkiye'nin İç ve Dış Güvenliği Üzerine / 1495

A. Mehmet Kocaoğlu Küresel Ölçek İçinde ve Bölgesel Sorunlar

Çerçevesinde "Türkiye'nin İç ve Dış Güvenliği" İçin Birlik ve

Bütünlük Şarttır / 1502

Ömer Alparslan Aksu Türk Dış Politikasında Yeni Vizyon Arayışları / 1517

Ümit Özdağ PKK'nın Yeni Politikası ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejisinin

Zayıf Yanları / 1528

Abmet Davutoğlu Türk Dış Politikasında Stratejik Teori Yetersizliği ve

Sonuçları / 1532

Erol Mütercimler 1923'ten 1998'e Tehdit Unsurları ve Savunma

Stratejileri / 1537

Şükrü Elekdağ İki Buçuk Savaş Stratejisi / 1541

Doğu Ergil Cumhuriyet ve Güvenlik Anlayışı / 1549

Abdulkadir Baharçiçek Devletlerin Güvenlik Çıkarlarının Sağlanmasında İki

Farklı Yaklaşım ve Türkiye Örneği / 1554

Erhan Yarar Sınırlarımızda "Aynı Anda Dört Savaş" ve Ulusal Güvenlik

Stratejimizde "Kıbrıs" / 1564

Melih Aktaş - Çınar Özen "İç ve Dış Tehdit" Üzerine/Röportaj / 1579

Yeni Türkiye

Eylül Aralık 1998
Yıl 4 Sayı 23-24
Fiyatı 2.500.000.- TL
2 Ayda Bir Yayınlanır

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Güler Eren

Yayın Kurulu

Levent Akkoyunlu / Coşkun Can Aktan / B. Zakir Avşar / Ali Birinci / M. Naci Bostancı /
Zühal Cafoğlu / Emin Çarıkçı / İrfan Çiftçi / Şenol Demiröz / Metin Eriş /
Kezban Hatemi / Y. Ziya Irbeç / Yavuz Kır / Ahmet Kot / İsmail Köksal /
Oya Akgönenç Muğisuddin / İlber Ortaylı / Lütfi Şehsuvaroğlu /
Mümtaz'er Türköne / Aytekin Yılmaz

Danışma Kurulu

Nabi Avcı / Kâzım Berzeg / Ahmet Rüştü Çelebi / D. Mehmet Doğan / Burhan Erdem /
Tahsin Erdiñç / Abdurrahman Eren / Hüseyin Ergün / Abdullah Gül / Uluç Gürkan /
Yılmaz Karakoyunlu / Şaban Karataş / Orhan Kavuncu / Ercüment Kuran /
Enis Öksüz / Cihan Paçacı / D. Fikri Sağlar / Oktay Sinanoğlu /
Orhan Türköz / Turan Yazgan / Kâzım Yetiş

Yazı İşleri Müdürü
Murat Tazegül

Reklam Müdürü
Sevil Dünder

Dağıtım ve Abone Müdürü
Murat Ocak

Kapak ve İç Düzenleme
Yazıevi

Dizgi ve Baskı
Gökçen Teknik / Semih Ofset

Yayın Kodu
ISSN - 1300 - 4174

Adres
Sağlık Sokak 3 - Sıhhiye (06410) Ankara
Tel: (312) 433 49 77 - 433 12 68 Fax: (312) 433 60 16

Abone Şartları
Yurtiçi: 6 Aylık 12.500.000.-TL, 1 Yıllık 20.000.000.-TL
Yurtdışı: 1 Yıllık 150\$ (250 DM)
Kurum Aboneliği: 35.000.000.-TL

*Dergimizde yayımlanan yazıların bütün sorumluluğu yazarlara aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.*

Siyasal Sistem, Demokrasi ve Cumhuriyet

Siyasal Sistem, Devlet ve Rejim

Siyasal Partiler

Cumhuriyet ve Demokrasi

Demokrasiye Müdahaleler

Geçmişte Kapatılan Bir Parti ve Düşündürdükleri

Ercan Haytoğlu*

Giriş

Siyasi Parti, aynı düşünce, aynı çıkar, aynı görüş ve aynı siyasi davranışı benimseyen insanların oluşturduğu topluluktur.⁽¹⁾ Siyasi partilerin kuruluşunda, sosyal dayanışma, iktidar arzusu, menfaat çatışmaları, görüş ayrılıkları etkili olurken, zamanla bunlara kiskançlık, kin, ihtiras ve sempati gibi unsurlar da eklenmiştir.⁽²⁾ Siyasal partiler toplum içerisindeki sosyal kesimlerin temsilcisidirler. Bütün siyasi partiler ortaya çıktıkları toplumun ekonomik, etnik, dinsel, kültürel, ideolojik ve sosyal yapısına göre bir taban bulmaktadırlar. Partiler, bu tabanların temsilcileri olarak ortaya çıktıkları için, siyaset arenasında, siyasal partilerin temsil edildikleri toplumsal tabanların çatışma alanı olarak görülürler.⁽³⁾ Siyasi partiler demokratik anlayışların yerleşmesi ve kurumsallaşması bakımından, kul anlayışından vatandaş anlayışına geçişin önemli ögesini oluştururlar.

Kapatılan Parti: Millet Partisi

II. Dünya Savaşı sonrası çok partili hayata geçiş sürecinde kurulan partilerden birisi 19 Temmuz 1948'de kurulan Millet Partisi'dir. Demokrat Partiden ayrılan milletvekilleri tarafından kurulan partiye, 1948'den 1953 yılına kadar Hikmet Bayur, Enis Akaygen ve Dr. Mustafa Kentli genel başkanlık yapmıştır.

Millet Partisi kuruluşundan itibaren totaliter bir parti olmaya eğilimli, tecrübesiz, kurucuları yaşlı olan ve muhafazakar eğilimler gösteren bir parti olarak eleştirilmiştir.⁽⁴⁾

II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan çok partili siyasi hayata geçiş döneminde, laik devlet yapısına karşı bir kısım hareketler görülmüş, bir kısım, İslamcı düşünceleri savunan partiler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Millî Kalkınma, Millet, Sosyal Adalet, Çiftçi-Köylü, Arıtma Koruma, İslam Koruma, Muhafazakar, Toprak-Emlak-Serbest Teşebbüs partileri siyasi ortamda yerlerini almışlardır. Bu açıdan gelenekçi partiler içerisinde Millet Partisi, programı içerisinde yer verdiği din ve vicdan hürriyeti ile ilgili maddeler sebebiyle kuruluşundan itibaren dikkatleri üzerine çekmiştir.⁽⁵⁾

Millet Partisi laikliği kabul etmişse de, Cumhuriyet Halk Partisi'nin antidemokratik umdeleri diye nitelendirdiği Atatürk İlkelerinin Anayasa'nın 2. maddesinden çıkarılmasını istemiş, buna karşılık din müesseselerine büyük bir saygı göstermiştir.⁽⁶⁾

Millet Partisi kendisini programındaki din ve vicdan hürriyetinden dolayı topluma karşı sorumlu kabul etmiş, bu politikası ile yeterli oy desteği alamadığı için azınlıkta kalmış bir partidir.⁽⁷⁾ İsmail Cem, oy kavgasında Millet Partisi'nin İslamcılık yönüyle ağır bastığını, Demokrat Parti'den kopmasında gerçek nedenin bu olduğunu, fakat İslamcı-Doğucu cephenin Millet Partisi'ne destek vermediğini, Demokrat Parti'ye yönelmede ekonomik ve sosyal beklentilerin rol oynadığını ifade etmiştir.⁽⁸⁾

Millet Partisinin kuruluşundan itibaren iktidarlardan tarafından programı ve siyasi tutumları nedeniyle bir irtica partisi olarak değerlendirilmesi partinin bir kısım kurucuları ile destekçilerinin tutum ve davranışlarından kaynaklanmıştır.

(*) Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

(1) Erdoğan Teziç, *100 Soruda Siyasi Partiler (Partilerin bu kukli rejimi ve Türkiye'de partiler)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976 s. 5-8

(2) Bahri Savcı, "Siyasi Parti Rejimimizin Her Zamanki ve Şimdiki Çıkmazı", *Forum*, 1 Nisan 1961 sayı: 168 C.XIII s. 10

(3) Teziç, *Siyasi Partiler*, s. 12-13

(4) KARPAT Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1967 s. 191

(5) Çetin Özek, *Türkiye'de Gericici Akımlar ve Nurettin'in İçyüzü*, İstanbul, 1964, s. 187-188

(6) Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamcılık*, Ankara, 1972, s.98, Jaschke a.g.e., s. 100

(7) Eşref Edip, "Hakkı Arka Çevirenlerin Akıbeti", *Sebilürreşad*, C.4, Sayı: 78, s. 39 Binnaz Toprak, "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", Editörler; Ersin Kalaycıoğlu - Ali Yaşar Sarıbay, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul, 1986, s. 365, Dinsel Parti olarak nitelenen Millet Partisi'nin 1950 seçimlerinde 8 milyon geçerli oyan 240 bin civarında oy alarak meclise bir Milletvekili göndermesi dikkat çekicidir.

(8) İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, 9. Basım, İstanbul, 1986, s. 367.

1949 yılı, Haziran ayı içinde T.B.M.M.'nde "Aşırı Cereyanlarla Mücadele Kanunu" görüşülmeye başlanmış ve bu tasarı ile Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163. maddelerinde değişiklik yönünde tartışmalar yapılmıştır. Bu dönem din ve laiklik konusunun en fazla tartışıldığı bir dönem olmuştur. Özellikle gerici hareketlerin artması karşısında 163. maddeye daha sert bir yapı kazandırılmak istenmiştir.⁽⁹⁾ Millet Partisi bu kanun tasarısı ile, irtica suçlaması karşısında kalarak, kanunun hedefi haline getirilmiştir. Millet Partisi, bu kanunun gerçek ihtiyaçlar doğrultusunda yapılmadığı, muhalefetin gericilik ihtimali bahane edilerek ezilmesi için kanunun çıkarıldığı kanaatini taşımıştır.⁽¹⁰⁾

Millet Partisi içerisinde kuruluş çalışmalarından itibaren Atatürk ve inkılâplarına karşı aleyhte tutum takınılmayacağı prensip olarak kabul edilmişse de, Kenan Öner'in ölümü ve Mareşal'in hastalanmasından sonra parti yöneticileri, irticaî hareketler ve Atatürk düşmanlığı karşısında prensibe uygun davranış sergileyememişlerdir. Partinin miting ve toplantılarında Atatürk düşmanlığı ortaya çıkmaya başlamış, parti içinde Atatürk düşmanlığı tepki ile karşılanmışsa da bu konuda ciddi bir tedbir alınmamıştır.

Millet Partisi içerisinde, Millî Mücadele ve T.B.M.M.'ne karşı oldukları için 1927 yılında "150'likler" olarak Türk vatandaşlığından çıkarılan ve 26 Haziran 1938 tarihli 3527 sayılı yasayla affedilen kişilerin bulunduğu bu gelişmeler ile anlaşılmıştır.⁽¹¹⁾ Partinin I. Büyük Kongresinde bu kişilerin durumunun ne olacağı tartışılmış ve "150'likler" in partide bulunması uygun görülmemiş, Millî Mücadele ve Atatürk inkılâpları karşısında olan bu insanlara karşı alınan kararlar, partiye olumlu puan kazandırmıştır. Fakat Millet Partisi, "150'likler" karşısında sergilediği kararlılığı, parti içindeki aşırı muhafazakar kesime karşı sergileyememiştir.

1950 Seçimleri öncesi oy kavgası artınca Cumhuriyet Halk Partisi bir kısım uygulamaları ile, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde muhafazakar tabanın oylarını kazanma yönünde⁽¹²⁾ Türkiye'de dinin siyasete alet edilmesi ya da dini açıdan toplumsal beklentiye cevap vermek yönünde önemli kurumsal adımlar atmıştır. Bunu laiklikten verilen tavizler olarak görmek mümkün olduğu gibi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin dini yöndeki propagandaları etkisiz kılmak için din alanında adımlar atması ya da partinin dine bakış açısında var olan durumu görerek yumuşama zorunluluğu hissetmesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra kendisini destekleyen dini grupların, "daha fazla din" isteği doğrultusunda harekete geçerek, 1950 öncesinde başlatılan çalışmaları artırarak, din eğitimini bütün okullarda yaygınlaştırmış, ana baba istemediği takdirde bile tüm çocukların din derslerine girmesi zorun-

lu hale getirilmiş, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde açılan İlahiyat Fakültesi'nin bütçesi, Demokrat Parti tarafından genişletilmiş, daha fazla öğretmen ve burslar sağlanmıştır. 1951'de imam hatip okulları açılmış, ezanın Türkçe okunmasına son verilmiştir.⁽¹³⁾ Bütün bunlar Demokrat Parti tarafından hayata geçirildiği halde, bu gelişmelere rağmen Millet Partisi, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi tarafından gericilik suçlamaları ile karşı karşıya bırakılmıştır.

1951 yılı içerisinde, Kemal Pilavoğlu'nun başında bulunduğu Ticani hareketi ortaya çıkmış, Ticaniler, Atatürk heykellerini tahrip eden bir faaliyet içerisine girmişlerdir.⁽¹⁴⁾ Ticanilerin asıl amacı, Atatürk'ün inkılâplarına karşı çıkmak olmuştur. Bu tutum karşısında 25 Temmuz 1951 tarih ve 5816 sayılı Atatürk'ü Koruma Kanunu⁽¹⁵⁾ çıkarılarak bu hareketlere cezai yaptırım getirilmiştir. İrticaî mahiyetteki bu olaylar bu aşamada birden durmuştur.⁽¹⁶⁾

Atatürk'ü Koruma Kanunu T.B.M.M. içerisinde tartışılırken, Millet Partili ve Millet Partisi'ne yakın milletvekilleri bu kanunun çıkmasına karşı bir tutum içerisinde olmuşlar, Atatürk'ün bu kanunla korunmasının hukukun eşitliğine aykırı olduğu, bu kanunun yeni bir baskı aracı olarak kullanılacağı düşüncesini taşıdıklarını⁽¹⁷⁾ belirtmişlerdir.

(9) Tunaya, *İslamcılık Cereyanı*, s. 199-201.

(10) *Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi münasebetiyle Millet Partisi Genel Yürütme Kurulu'nun 13 Haziran 1949 tarihinde çıkardığı BEYANNAME*, Ankara, 1949, s. 2-4, Bkz.Ek-5

(11) İlhami Soysal, *150'likler: Kimdiler, Ne Yapılar, Ne Oldular?* Üçüncü Baskı, İstanbul, 1988, s. 211-213

(12) Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, s. 368, C.H.P.'nin bu uygulamaları İslamcı harekete taviz olarak değerlendirmiştir.

(13) Stanford J.Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II, İstanbul, 1982, s. 481.

(14) Nezahat Belen, Dr.Baha Akşit Yetiştirmesi, *Çevresi ve Siyasi Hayattaki Yeri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1994, s. 87.

(15) Atatürk'ü Koruma Kanunu şu şekildeydi: *Madde 1-* Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Atatürk'ü temsil eden heykel, büst ve abideleri ve yahut Atatürk'ün kabrini tahrip eden, bozan veya kirleten kimseye bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir. Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik eden kimse asıl fail gibi cezalandırılır. *Madde 2-* Birinci maddede yazılı suçlar, iki veya daha fazla kimseler tarafından toplu olarak veya umumi veya umuma açık mahallerde yahut basın vasıtasıyla işlenirse hükm olunacak ceza yarı nisbetde arttırılır. Birinci maddenin ikinci fıkrasında yazılı suçlar zor kullanılarak işlenir veya bu surette işlenmesine teşebbüs olunursa verilecek ceza iki misli arttırılır. *Madde 3-* Bu kanunda yazılı suçlardan dolayı cumhuriyet savcılıklarınca re'sen takibat yapılır. *Madde 4-* Bu kanun yayım tarihinde yürürlüğe girer. *Madde 5-* Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.

(16) Daver, *Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik*, s. 215.

(17) *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem 9, C.7, Toplantı 1, 72.Birleşim, 4.5.1951, 1.Oturum, s. 43-45, *Kudret*, 11 Mayıs 1951, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, C.7, Dönem 9, Toplantı 1, 72.Birleşim, 4.5.1951 2.Oturum, s. 67, *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem 9, C.7, Toplantı 1, 73.Birleşim, 7.5.1951, 2.Oturum, (Arif Hikmet Pamukoğlu ve Abdurrahman Boyacıgiller 1952'de Millet Partisi'ne girmiştir.)

Millet Partisinin kongreleri ve mitingleri çoğu zaman olaylı geçmiş, parti içerisindeki fanatikler Atatürk'e karşı düşmanlıklarını fırsat buldukça sergilemekten geri kalmamışlardır.⁽¹⁸⁾ 1952 yılı Ekim başında Millet Partisi, Atatürk reformlarına düşman olan aşırı tutucular ve tutucu olmakla birlikte Atatürk reformlarına saygı gösterilmesini isteyen ılımlılar olarak ikiye ayrılmıştır.⁽¹⁹⁾ Hikmet Bayur grubu Atatürk reformlarından yana olduklarını açıklarken, Ahmet Tahtakılıç ve Enis Akaygen Atatürk reformlarına karşı olan grubun liderleri olarak dikkat çekmiştir. Hikmet Bayur özel toplantılar toplamak ve bazı partilileri kralcılıkla itham etmek,⁽²⁰⁾ inkılapları savunarak muhafazakarlığa karşı açıklamalarda bulunmaktan Millet Partisi Küçükpazar Bucak Başkanı tarafından partinin İstanbul şubesi inzibat divanına verilmiştir.⁽²¹⁾ 1952 yılında Millet Partisi Genel Başkanı Enis Akaygen'in partinin Atatürk düşmanı olmadığını toplantılarda özellikle belirtilmesini istemesi de bunun sonucunda olmuştur.

Millet Partisi içinde inkılaplara bağlılık konusunda kurucular arasında çıkan huzursuzluktan dolayı, Hikmet Bayur'un istifası söz konusu olmuştur. Bayur, inkılapların ve laikliğin siyaset dışında mahfuz tutulmasını istemiştir. Bu gelişmeler karşısında Osman Bölükbaşı ve arkadaşları, inkılap esaslarına bağlılığı bir tamim ile bütün teşkilâtlara bildirmek durumunda kalmışlardır.⁽²²⁾

1953 yılına gelindiğinde siyasilerin dikkatleri, laiklik, irtica, mürteci kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. Hükümetin antilaik tutumlara karşı tepki göstermeye başladığı bir döneme girilince⁽²³⁾, Millet Partisi, tekamülcü(Evrımcı) olduğunu belirterek irticaî fikirlerle, şeriatçilere ve gericiğe karşı olduklarını ve bunları içlerinde barındırmayacaklarını ilan etmiştir.⁽²⁴⁾

Millet Partisinin kapatılmasına doğru geri sayım bir kısım Partilinin sorumsuz davranışları, iktidar partisi, muhalefet ve basın tarafından başlatılmıştır.⁽²⁵⁾ Millet Partisi irticaya karşı olduğu, irticaya karşı, vicdan hürriyetinden yana olduğunu ifade etmişse de basın, Millet Partisi'nin bu konudaki açıklamalarına karşı çıkarak "irticayı okşadığı" ve "Kara taassub"a sahip çıktığı iddiasında ısrarlı olmuştur.⁽²⁶⁾

Başbakan irtica konusunda bir basın toplantısı yaparak, genel olarak inanç hürriyeti ve irtica ilişkisi üzerinde durmuş ve Millet Partisi'ni dini siyasete alet etmekle suçlayıp, bu düşüncesinden vazgeçeceği ümidinde olduğunu söylemiştir.⁽²⁷⁾ Bu gelişmeler Millet Partisi'nin kapatılması söylentilerini ortaya çıkarmış⁽²⁸⁾, bu esnada İstanbul eski İl İdare heyeti azası Raif Ogan Millet Partisi programına aykırı irticaî mahiyette yayın yapmak sebebiyle partiden çıkarılmıştır.⁽²⁹⁾

Osman Bölükbaşı bir süre sonra Millet Partisi'nin dini siyasete alet ettiği yolundaki iddiaların neye dayandığını Başbakan Adnan Menderes'in açıklaması için bir soru önergesi vermiş, ancak önerge Meclis'te reddedilmiştir.⁽³⁰⁾

Millet Partisi ise irtica suçlamaları karşısında her defasında iddiaları redderek, irtica karşıtı açıklamalar yapmıştır. Osman Bölükbaşı, Millî Selâmet Kanunu görüşmeleri sırasında irticanın ülkede daima bahane olarak kullanıldığını, bu şekilde suçlanmayan parti veya siyasi kişi kalmadığını, hatta Başbakan'ın bile irtica suçlamaları ile karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir.⁽³¹⁾

Parti üzerindeki gericiilik suçlamalarının ilginç yönü; partinin dışından bu yönde iddialar olduğu gibi, parti içinden de bu yönde iddiaların var olmasıydı. Bu seslerin en çok yükseldiği yer Millet Partisi genel kongreleri olmuştur. 1950, 1951, 1952 ve 1953 kongreleri gericiilik emareleri içerdiğinden, çok tartışmalı geçmiştir.

1953 yılına gelindiğinde, siyasilerin dikkatleri laiklik, irtica, mürteci kavramları üzerinde yoğunlaşmış, Hükümetin antilaik tutumlara karşı tepki göstermeye başladığı bir sürece girilmiştir.⁽³²⁾ Başbakan Adnan Menderes, dinin siyasete alet edilmemesi konusunda partilerin fikirlerini açıklamalarını istemiş, bu konuda yalnız muhalefet lideri İnönü açıklamada bulunurken, bunun dışında siyasi partilerin açıklama yapmadıkları görülmüştür. Millet Partisi'nin yayın organı "Millet", Menderes'in partileri "ne hakla hesaba çektiği" gibi bir çıkışta bulunmuştur.⁽³³⁾

Millet Partisi üzerinde irtica suçlamalarının yoğunlaşmasının Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi

(18) Hikmet Bayur, "Millet Partisi'nden niçin çekildim?" - Millet Partisi içinde Atatürk Düşmanlığı-2 *Cumhuriyet*, 20 Mart 1954

(19) Ahmad, *Kronoloji*, s. 101-102.

(20) Cumhuriyet, 3 Ekim 1952.

(21) *Vatan*, 4 Ekim 1952.

(22) *Vatan*, 10 Eylül 1952.

(23) Nurettin Arıçoğlu, "Menderes'in İcat Ettiği Tehlikeler" *Millet*, 21 Ocak 1953.

(24) *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1953, Millet, Millet Partisi, *Millet Partisi III Büyük Kongresine Sunulan, Genel Yürütme Kurulu Yıllık Çalışma Raporu*, Ankara, 1952, s. 6-7 *Millet*, 6 Temmuz 1953.

(25) Ahmet Emin Yalman, "Millet Partisi Nereye Gidiyor", *Vatan*, 23 Şubat 1953.

(26) Ahmet Emin Yalman, "Millet Partisi Nereye Gidiyor", *Vatan*, 23 Şubat 1953.

(27) *Vatan*, 2 Mart 1953.

(28) *Vatan*, 5 Mart 1953.

(29) Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, s. 307

(30) Millet, 25 Nisan 1953.

(31) *Vatan*, 7 Haziran 1953, (Önergenin verilmesi) *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, C.23, Toplantı 3, Ankara, 1953, 96. Birleşim, 24.6.1953, 1.Oturum, s. 208-209 (Önergenin Görüşülmesi).

(32) *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem 9, C.24, Toplantı 3, 115. Birleşim, 23.7.1953, 2.Oturum, s. 1072, Bölükbaşı geniş açıklamalarda bulunmuştur.

(33) Nurettin Arıçoğlu, "Menderes'in İcat Ettiği Tehlikeler" *Millet*, 21 Ocak 1953.

(33) *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1953.

yakınlaşmasından sonra artması dikkat çekmiştir. Millet Partisi'ni kapatmaya yönelik bir hava, daha bu iddiaların ortaya atılmasıyla birlikte başlamış ve kamuoyu adeta Millet Partisi'nin kapatılması yönünde psikolojik olarak hazırlanmıştır. Millet Partisi'nin tutumları irtica yönünde suçlamalara haklı olarak yol açmışsa da, Demokrat Parti'nin, irticaya cesaret veren tutumları hiç de küçümsenecek bir durumda değildir. Demokrat Parti güçlenen Millet Partisi'ni kendi aleyhine gördüğü için partinin kapatılması yönünde çalışmalara hız vermiştir. Demokrat Parti, Millet Partisi'nin kendi hanesine kaydedeceği her oyun, kendi hanesinden kopacağını anlamıştır. Başbakan Menderes, bir basın toplantısı yaparak dini siyasete alet edenler için bir kanun düşündüğünü açıklayınca⁽³⁴⁾ Millet Partisi'nin kapatılacağı söylentileri çıkmıştır.⁽³⁵⁾

Millet Partisi, Dördüncü Büyük Kongresinin yaklaşmaya başlamasıyla, Millet Partisi ile ilgili basın ve muhalefet cephesinde endişelerin arttığı görülmüştür. Millet Partisi üçüncü kongreden sonra teşkilatlanmasını ülke çapına yaymış, modern partilerin program ve tüzükleri incelenerek, kongreye sunulmak üzere yeni teklifler hazırlanmış ve planlı programlı bir çalışma dönemi başlatılmıştır.⁽³⁶⁾ Ancak kongrenin toplanmasının yaklaştığı dönemde, partiden istifalarda artış görülmesi çok şaşırtıcı olmuştur.⁽³⁷⁾

1008

Millet Partisi 4.Büyük kongresinin büyük olaylara gebe olduğu, kongre öncesinde beklenmekteydi. Hikmet Bayur partinin inkılâpçılık vasfının parti program ve tüzüğüne konulmasını üçüncü kongrede istemiş, bu istek kongrede çeşitli çatışmalara yol açınca dördüncü büyük kongreye bırakılmıştı. Kongre toplanmadan Bayur kongrede izleyeceği stratejiyi "Ben şimdi parti içinde bir fert olarak kongreyi beklemekteyim. İnkılâpçılık vasfı tüzüğümüzde, programımızda açıkça belirtilmediği takdirde partiden ayrılacağım."⁽³⁸⁾ diyordu.

4.Büyük Kongre hazırlıkları devam ederken Kayseri İl başkanlığına Dr. Zahide Oğca seçilmiştir. Bu dönemde bir bayanın İl Başkanlığına seçilmesi; partinin üzerinde yoğunlaşan gericilik suçlamalarına karşı, partinin ilerici, kadın haklarına ve kadın erkek eşitliğine ne kadar saygılı olduğunu göstermek yönünde politik bir adım olarak değerlendirilmiştir.⁽³⁹⁾

Millet Partisi Dördüncü Büyük Kongresi 27-29 Haziran 1953 tarihleri arasında çalışmalarına gergin bir hava içerisinde başlamış, kongre başkanlık seçimi bile olaylı bir şekilde gerçekleşmiştir. Millet Partisi Dördüncü Büyük Kongresinde inkılâpçılar ile muhafazakarların çatışmasından dolayı ikilik yaşanmıştır.⁽⁴⁰⁾ Parti içinde var olan inkılâpçılar ve muhafazakarların tutu-

mu partiyi ikiye bölmüş, bir süre sonra inkılâpçılar grubu partiden ayrılmıştır.⁽⁴¹⁾ Hikmet Bayur, partiden ayrılmasından sonra yaptığı açıklamada, partinin irtica yanlılarının kontrol altında tutulduğunu, partide kontrolün kimin elinde olduğunun belli olmadığını, dinin politikaya alet edildiğini belirtmiştir.⁽⁴²⁾ Demokrat Parti içinde Millet Partisi'ne karşı irtica yönünde eleştiriler artmış, Millet Partisi'nin gericiliğe ödün verdiği üzerinde durulmuştur.⁽⁴³⁾ Başbakan Adnan Menderes, Millet Partisi'ni hilafeti ve mecelleyi ihya etmek ve Cumhuriyete son vermekle itham etmiştir.⁽⁴⁴⁾

Millet Partisi Dördüncü Kongresi, parti üzerinde birleştirici bir etki yapmak yerine partiyi ikiye bölmüştür. Parti içi problemleri aşamayan Millet Partisi, parçalanmaya doğru hızla yol almaya başlamıştır.

Millet Parti'sinin Kapatılması

Demokrat Parti içinde ve basında Millet Partisi'ne karşı irtica yönünde eleştiriler artınca, Millet Partisi'nin gericiliğe ödün verdiği üzerinde durulmaya başlanmıştır.⁽⁴⁵⁾ Başbakan Adnan Menderes, Millet Partisi'ni hilafeti ve mecelleyi ihya etmek ve Cumhuriyete son vermekle itham etmiştir.⁽⁴⁶⁾ Basında da Millet Partisi aleyhinde tahrikler artmış, Ulus gazetesinde Nihat Erim, "Millet Partisi nereye gidiyor?" başlıklı makalesinde istifaları ele aldıktan sonra, "fevkalade önemli bir buhran patlak vermiştir. Bu olay rejim bakımından hayati bir meselenin kesin olarak çözülmesine vesile olursa seviniriz. Devrim aleyhtarlığı irtica sömürücülüğü politika pazarının alış veriş metaı olmaktan kesin olarak çıkarıldığı gün 1945'ten beri kaydedilen hayırlı gelişmelerin en mesutlarından birini alkışlamak fırsatı bulunmuş olacaktır"⁽⁴⁷⁾, şeklinde değerlendirme yapmıştır. Adnan Menderes, Meclis konuşmasında Millet Partisi'lileri nizamnâmelerinin dışına çıkmak ve nizamnâmeyle aykırı hareket etmek ve halkı isyana davet etmekle itham etmiştir.⁽⁴⁸⁾

(34) *Yeni Sabah*, 7 Mart 1953.

(35) Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, s. 307

(36) Abdurrahman Boyacıgiller, "Büyük Kongreden önceki Mücadele ve Millet Partisi " *Millet*, 1 Mayıs 1953.

(37) *Cumhuriyet*, 6 Mart 1953, *Cumhuriyet*, 11 Mart 1953.

(38) *Cumhuriyet*, 2 Mart 1953.

(39) *Millet*, 30 Nisan 1953.

(40) *Vatan*, 28 Haziran 1953.

(41) *Cumhuriyet*, *Millet*, 30 Haziran 1953, Kabasakal, Parti Örgütlenmesi, s. 184.

(42) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 148-149, Atatürk ve İnkılâplarından ayrılmanın ülkeyi felakete götüreceği kanaatinde altını çiziyor.

(43) Barutçu, *Siyasi Anılar*, s. 507.

(44) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 150.

(45) Barutçu, *Siyasi Anılar*, s. 507, *Yeni Sabah*, 2 Temmuz 1953

(46) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 150.

(47) *Yeni Sabah*, 2 Temmuz 1953.

(48) Tökin, *Türk Tarihinde Siyasi Partiler*, s. 88, Sencer, *Partilerin Sosyal Temelleri*, s. 241.

Millet Partisi'nden ayrılanlar basına yaptıkları açıklamalar ile ortalığı daha fazla hareketlendirmişler; Millet Partisi'nin iki kongre arası Genel Kurul azası olan birinin İstanbul'daki yazıhanesinin üst katında gizli bir cemiyeti faaliyete geçirdiği ihbarını yapmışlardır. Bu konuda Osman Bölükbaşı'nın genel kurula verdiği takrirle soruşturma başlatılmış, Raif Yesari Bilgisev, Galip Bilge, Abdurrahman Boyacıgiller'den oluşan bir soruşturma komisyonu kurularak, Millet Partisi'nin inkılâpçı tanınan 50 üyesinden 43'ünün ifadesi alınmış ve rapor genel kurula verilmiştir.

Bu olay nedeniyle genel kurulda istifalar olmuş, Enis Akaygen bu dosyanın Dördüncü Büyük Kongreye kadar açıklanmaması için genel kurul azalarına yemin ettirmişti. Pamukoğlu kongrede bu dosyayı açmak istemiş ise de, Enis Akaygen mühürlü dosyayı Abdurrahman Boyacıgiller'le imha ettiğini söylemiştir. Bu açıklama, evrakın imhasının ve gizli teşkilat kuranların adalet makamlarına bildirilmemesinin suç olmasından dolayı, dikkatlerin Millet Partisi üzerinde odaklanmasına yol açmıştır.⁽⁴⁹⁾

Millet Partisi'nden istifa edenler istifa nedenlerini açıklamak için yayınladıkları beyannâmede, Millet Partisi'nin inkılâplara karşı cephe aldığı, Genel İdare Heyeti'nin partiyi bu yöne sevkettiği şeklinde açıklamalarda bulununca, savcılık bu beyannameyi ihbar sayarak 2 Temmuz 1953'te duruma el koymuştur.⁽⁵⁰⁾ Millet Partisi Genel Başkanı Mustafa Kentli, partiden ayrılan bir kesimin partiye iftiralarda bulunduğunu, iddialarını ispat etmeleri gerektiğini, ispat etmezler ise suçlu olacaklarını, bunun için Adalet Bakanı'ndan ve Cumhuriyet savcılarının bu açıklamaları ihbar sayarak harekete geçmeleri ve konunun adaletle intikal ettirilerek, adli karara bağlanmasını istemiştir.⁽⁵¹⁾ Beyannamenin yayınlanmasından sonra Savcılık ilk olarak Nazım Önen, Hüseyin Orak, Saffet Olgaç, Nihat Alpay ve Fuat Arna hakkında soruşturma başlatmıştır.⁽⁵²⁾ Bu arada Dr. Arif Yesari Bilgisev yalnızca kendinde bir nüshası bulunan raporu (gizli evrakı), Fuat Arnada partinin önemli evraklarının tasdikli nüshalarını savcılığa vermiştir.⁽⁵³⁾ 5 Temmuz'da Millet Partisi Giresun Milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu ve bir kısım Haysiyet Divanı üyeleri partiden istifa etmişlerdir.⁽⁵⁴⁾

6 Temmuz, saat 19.30 da Millet Partisi Genel Merkezine polis baskın yaparak evraklara el koymuş, Ankara, İstanbul ve İzmir'de Millet Parti'lilerin evleri ve üzerleri aranmıştır.⁽⁵⁵⁾ Osman Bölükbaşı bu olay karşısında: "Adalet zulme vasıta yapılmak isteniyor. Ankara Cumhuriyet Müddei Umumiyesi icrayı adalet değil, icrayı siyaset etmektedir. İttifakla müttefiklerinin derhal seçime gitmek için Millet Partisi'ne karşı bir iftira kampan-

yasına giriştikleri sezilmektedir. Bizim için mühim olan seçimi kazanmak değil namusu kaybetmemektir. İftiranın susacağı ve namuskarlığın konuşacağı gün uzak değildir." demiştir.⁽⁵⁶⁾ Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ, Bölükbaşı'nın bu demecine, adaletin kanun yolundan ayrılmayacağı şeklinde cevap vermiştir.⁽⁵⁷⁾

Adnan Menderes Demokrat Parti Grup toplantısında, Millet Parti'lilerin Demokrat Parti'den ayrılmalarının nedenini ihtiras olarak niteliyerek; "Dindar başka mürteci başkadır. Dinle alakası olmayan bu adamlar mürtecidir. Dini siyasete alet etmek sureti ile iktidara gelmeye çalışmaktadırlar. Bunlar bir parti kurmuş olmaktan ziyade sadece bir kin ve düşmanlık mezhebi icat ederek teşkilatlarını bu temel üzerine bina etmişlerdir ve kendilerine yol olarak irticayı seçmişlerdir" demiştir. Başbakan bu sözleriyle Millet Partisi'ne "suçlu" damgasını vurmuş ve Millet Parti'li bir kısım yazarların gazete makalelerini de sözlerine delil olarak göstermiştir.⁽⁵⁸⁾

Yeni Sabah gazetesi gelişen olayları Adnan Menderes ve İnönü'nün yaptıkları bir anlaşmanın hayata geçiş safhası olarak değerlendirmiştir. Yeni Sabah'a göre; İsmet İnönü ve Adnan Menderes'in yaptıkları ifade edilen toplantıda, İnönü Menderes'e, Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayında Kasım Gülek ve ona yakın gençleri iş başından uzaklaştırmak sözünü vermiştir. Başbakan da Cumhuriyet Halk Partisi mallarına dokunulmaması konusunda elinden geleni yapacağını İnönü'ye garanti etmiştir. Bu arada Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'ye muhalif olan Millet Partisi'nin tasfiyesi hususunda anlaşmışlar, kongrede Hikmet Bayur, Vasfi Raşit Seviğ ve arkadaşlarının ayrılık yaratması konusunda fikir birliğine varmışlardır.⁽⁵⁹⁾

Adnan Menderes grup toplantısında, adaletle intikal etmiş bir konu üzerinde suçlayıcı ifadeler kullanarak adalet mekanizması üzerinde baskı yapmıştır.⁽⁶⁰⁾ Gerçekte bir kısım Millet Parti'li üzerinde odaklanması

(49) *Cumhuriyet*, *Yeni Sabah*, 3 Temmuz 1953.

(50) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 148.

(51) *Cumhuriyet*, *Millet*, 3 Temmuz 1953.

(52) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 148, *Millet*, *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1953.

(53) *Yeni Sabah*, 5 Temmuz 1953.

(54) *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1953.

(55) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 149, *Yeni Sabah*, 7 Temmuz 1953, Genel Merkezde tutulan tutanakta "Tetkik edilen dosyalarda inkılâp ve Atatürk aleyhinde irticai mahiyette yazı ve resimlere rastlanılmamıştır." denilmektedir. *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1953.

(56) *Millet*, 7 Temmuz 1953.

(57) *Ulus*, 8 Temmuz 1953.

(58) *Yeni Sabah*, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1953.

(59) *Yeni Sabah*, 8 Temmuz 1953.

(60) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 150-151, Abdurrahman Boyacıgiller, "Adalet Cihazı Tesir Altında Bırakılıyor." *Millet*, 9 Temmuz 1953, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1953, *Yeni Sabah*, 9 Temmuz 1953, Millet Partisi, Genel Başkan Vekili Sadık Aldoğan imzalı bir beyanname yayınlarak, komplo ile karşı karşıya kaldıkları yönünde açıklama yapmıştır.

gereken davanın, Millet Partisi davası haline getirilmek istenmesi dikkat çekici önemli bir noktadır.

8 Temmuz 1953'te savcının teklifi üzerine Ankara 5. Sulh Ceza mahkemesi tarafından Cemiyetler Kanununun 33.Maddesi gereğince, geçici olarak soruşturmanın tamamlanmasına kadar Millet Partisi'nin bütün merkezleri ve şubeleri kapatılmıştır.⁽⁶¹⁾

Millet Partisi'nin Fesh Edilmesi

Savcılık, 2,5 ay süren soruşturmanın sonunda 61 sayfalık bir iddianame hazırlamış, bu iddianamede sanıklar hakkında bir aya kadar hafif hapisle 50 liraya kadar para cezası hükmolunması istenmiş ve Millet Partisi'nin feshi talep edilmiştir. Ayrıca partinin Genel Yürütme Kurulu'ndan 13 kişi hakkında da kamu davası açılmıştır. Osman Bölükbaşı ile Abdurrahman Boyacıgiller'in dokunulmazlıklarının kaldırılması için Adalet Bakanlığı'na tezkere yazılmış, 6 sanık hakkında da ademi takip kararı verilmiştir. Sanıklara isnad olunan suç, partiyi kanuna aykırı hedef ve amaçlar peşinde, yasak cemiyetler durumuna getirmek ve bu şekilde cemiyetler kanununa aykırı hareket etmek olmuştur. Cumhuriyet Savcılığı Başyardımcısı Cahit Uluğ ile, yardımcılarından Orhan Devrim hazırladıkları iddianamede; Cemiyetler Kanununa aykırı durumları sıralandıktan sonra, 4.Kongre sırasındaki olaylardan söz edilmiş ve kongre seçimleri üzerinde durularak inkılâpçılık, laiklik ve cumhuriyetçilik aleyhtarı düşüncenin himaye edildiği belirtilmiştir. Ayrıca iddianamede, Genel Kurul azalarından Dr.Yesari Bilgisev'in başkanlığında, Abdurrahman Boyacıgiller ve Galip Bilge'den oluşan soruşturma heyetinin, İstanbul teşkilatında yaptığı soruşturmadan sonra hazırladığı rapor, önemli bir yer tutmuştur. Partinin çalışmaları ve yayınları incelenmiş, özellikle inkılâp aleyhtarı grubun yaptığı toplantılarda fatiha okunması, eski harflerin övülmesi, inkılâplara karşı çıkmayanların Millet Parti'li olamayacağını ileri sürülmesi, mecellenin ihyası, partinin İslâm Demokrat ya da Müslüman Liberal ismini alması istekleri, dinin siyasete alet edilmek istenmesi ayrıntıları ile ele alınmıştır.⁽⁶²⁾ Savcı iddianamesinde; "Memleketi zillate ve esarete sürükleyecek bir yola götürmek isteyen kimselerin niyetleri belli olduğu ve böyle bir partinin yaşamaya hakkı olmadığı" nı belirtmiştir.⁽⁶³⁾

Millet Partisi hakkında yapılan soruşturmanın tamamlanmasından sonra Millet Partisi davası 4.Sulh Ceza Mahkemesinde görüşülmeye başlanmıştır⁽⁶⁴⁾ ve savcı partinin kapatılmasını istemiştir.⁽⁶⁵⁾ Mustafa Kentli, Adalet Bakanına telgraf çekerek, Millet Partisi'nin haksız bir muameleye tabi tutulduğunu, kanunların sertliğini hakkâniyet kaidesi içinde yumuşatmasını, kanun sevgisini aşılmamasını istemiştir.⁽⁶⁶⁾ Millet Partisi du-

ruşmalarına değişik aralıklarla devam ediliş ve mahkeme şahitleri dinlenmiştir. Millet Partisi, kapatılma kararının kaldırılmasını istemiş ise de, hakim bu isteği reddetmiştir.⁽⁶⁷⁾ Dördüncü Sulh Ceza Mahkemesinde dava devam ederken, sanıklar ve avukatlar, bir taraftan reddi hakim isteginde diğer taraftan kendilerine isnad edilen suçların 163. madde içine girdiğini belirterek bu mahkemede yargılanamayacaklarını bildirmişler, Beşinci Asliye Ceza bir üst mahkeme olarak durumu değerlendirmiş ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 297., 298., 263., maddelerinde, mahkemelerin bir davaya bakmaya kendilerini vazifeli görmeleri halinde itiraz edilemeyeceği belirtildiğinden bu talebi reddetmiştir.⁽⁶⁸⁾ Millet Parti'liler Beşinci Ağır Ceza reddi hakim talebini reddedince, Ağır Ceza Mahkemesine müracaat etmişler, İkinci Ağır Ceza Mahkemesi de Millet Parti'lilerin bu talebini reddetmiştir.⁽⁶⁹⁾ Millet Partisi davasının mahkeme safahatı giderek heyecanlı bir durum almaya başlamış, Hakim Memduh Balamir davadan çekilmiş ve dosyanın savcılığa iadesine karar verilmiştir. Millet Parti'liler davanın bundan sonrasının Ağır Cezada görülmesini istemişler⁽⁷⁰⁾, nöbetçi bulunan 2.Asliye Ceza mahkemesi Millet Partisi davasının 3.Sulh Ceza'da yargıç Emin Gebizlioglu tarafından görüşülmesini kararlaştırmıştır.⁽⁷¹⁾ 3.Sulh Ceza Mahkemesi 27 Ocak 1954'te temyiz yolu açık olmak üzere Millet Partisi' nin feshine karar vermiştir.⁽⁷²⁾ 3.Sulh Ceza Mahkemesi Dr.Mustafa

(59) *Yeni Sabah*, 8 Temmuz 1953.

(60) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 150-151, Abdurrahman Boyacıgiller, "Adalet Cihazı Tesir Altında Bırakılıyor." *Millet*, 9 Temmuz 1953, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1953, *Yeni Sabah*, 9 Temmuz 1953, Millet Partisi, Genel Başkan Vekili Sadık Aldoğan imzalı bir beyanname yayınlarak, komplo ile karşı karşıya kaldıkları yönünde açıklama yapmıştır.

(61) *Millet*, 9 Temmuz 1953, Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 150, Ahmad, *Kronoloji*, s. 111, Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 90, *Cumhuriyet*, 9-10 Temmuz 1953, Sencer, *Partilerin Sosyal Temelleri*, s. 242, Tökin, *Türk Tarihinde Siyasal Partiler*, s. 88, Kabasakal, *Partilerin Örgütlenmesi*, s. 184, *Ana Britannica*, s. 94.

(62) *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1953, *Haklarında kamu davası açılan sanıklar*; Dr. Mustafa Kentli (Parti Genel Başkanı), Enis Akaygen, Fuat Arna, Nurettin Arıdoğan, Ahmet Tahtakılıç, Ertuğrul Akça, Lütfi Bornovalı, Suphi Batur, Dr.Yesari Bilgisev, Galip Bilge, Mehmet Ali Derman, Cemal Işlak ve Hasan Dinçer, *Haklarında ademi takip kararı verilen sanıklar*; Aziz İltar, Kemal Tamer, Şefik Çakmak, Sadık Aldoğan, Arif Hikmet Pamukoglu, Ali Rıza Baskan.

(63) *Yeni Sabah*, 16 Eylül 1953.

(64) *Yeni Sabah*, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1953.

(65) Ahmad, *Kronoloji*, s. 115.

(66) *Yeni Sabah*, 3 Ekim 1953.

(67) *Yeni Sabah*, 22 Ekim 1953.

(68) *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1953.

(69) *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1953.

(70) *Yeni Sabah*, 23 Ekim 1953, *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1953.

(71) *Yeni Sabah*, *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1953.

(72) Ahmad, *Kronoloji*, s. 118, *Yeni Sabah*, 28 Ocak 1954, *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1954, Kabasakal, *Parti Örgütlenmesi*, s. 184, Eroğul, *Demokrat Parti*, s. 79, Teziç, *100 Soruda Siyasal Partiler*, s. 276 Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 90, *Görsel Genel Kültür Ansiklopedisi*, C.19, s. 6136, *Ana Britannica Ansiklopedisi*, s. 94, Tahtakılıç, *Dönüşü Olmayan Yol*, s. 141, "Sulh ceza mahkemesinde açılan uyduruk bir dava ile..." diyor. Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri* s. 98, Başgil yanlış olarak partinin feshedilmesinin tarihini 18 Ocak 1954 olarak veriyor.

Kentli, Enis Akaygen, Ahmet Tahtaklılıç, Fuat Arna, Er-tuğrul Akça, Lütfi Bornovalı, Suphi Batur, Raif Yesari Bilgisev ve Nurettin Ardıçoğlu için birer gün hapis ce-zası vermiş, ancak cezaları tecil olunmuştur.⁽⁷³⁾

Millet Partisi'nin inkılâplara aykırı olarak irticaî faaliyet yaptığı iddiasıyla, 1954 seçimlerine iki ay kala feshine dair 3. Sulh Ceza tarafından verilen karar, Tem-yiz 2. Ceza Dairesi tarafından esastan bozulmuş, Tem-yiz Başsavcısı, Ceza Dairesinin almış olduğu bu karara itiraz ettiğinden, durum Ceza Genel Kurulu'na bırakıl-mıştır.⁽⁷⁴⁾ Yargıtay Ceza Genel Kurulu 3.Sulh Ceza Mahkemesinin almış olduğu kararı uygun bulmuş ve 21 Haziran 1954'te onaylamıştır. 9 muhalif oya karşı, 21 oyla karar kesinleşmiş ve Ankara Savcılığına gönderi-len kararla, kararın infazı istenmiştir. Millet Partisi teş-kilatı, partinin kapatılması kararını soğukkanlılıkla kar-şılayarak, adaletin tecelli edeceği kanaatini taşımış-tır.⁽⁷⁵⁾

Millet Partisi 27 Ocak 1954'te Genel Seçimler öncesi kapatılmış, kapatılmasının üzerinden on beş gün geçmeden eski Millet Parti'liler seçime girebilmek için 9 Şubat 1954'te Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni kur-muşlardır.⁽⁷⁶⁾

Değerlendirme

Millet Partisi, Türkiye'de varolan çok partili ha-yat içerisinde ne ilk kapatılan, ne de son kapatılan par-ti olmuştur. Partiler yasalar çerçevesinde, Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel ilkelerine duyarlı hareket etmek sorumluluğunu taşımalıdır. Demokratik haya-tın varolması, siyasi partilerin kurumsallaşması için de geniş bir siyasal hoşgörü olmalıdır. Siyasal hoşgörüden uzak, katı ve anti demokratik yaklaşımlar, geleneksel siyasal hayatın oluşmasına olanak tanımamaktadır. Parti kapatmanın nedeni ne olursa olsun, var olan bir gerçek, kapatılan partinin yerine kapatılmasının ardın-dan yeni isim ile siyasi parti kurulması gerçeğidir.

Siyasi Partilerin kapatılmasında siyaset-basın ilişkisi de etkili bir faktördür. Sorumlu siyaset ve so-rumlu basın anlayışı, çok partili siyasal hayatın sağlıklı bir şekilde varolması için temel bir zorunluluktur. Mil-let Partisi aleyhinde basında çıkan birçok haber Millet Partisi'nin kapatılmasında etkili olmuştur. Bu süreçte yargının bile tekzip etmek zorunda kaldığı yalan ve yanlış haber örneklerine rastlanılmıştır.⁽⁷⁷⁾ Basın de-mokrasinin gelişmesi yönünde etkili olduğu gibi de-mokrasiyeye olan inancın sarsılmasında da rol sahibi ol-ma durumundadır. Bu nedenle sorumlu siyaset yanın-da, demokrasi için sorumlu bir basının varlığı da bir zo-runluluktur.

Demokrat Parti, siyasi hayat içerisinde kendi varlığını güçlü kılmak amacıyla mücadelesini Millet Partisi üzerinde yoğunlaştırmıştır. Demokrat Parti, ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıl süren iktidarı esnasında bir kısım uygulamalarının verdiği rahatsızlıkları bildiği için, ana muhalefet aley-hinde siyasi malzeme bulmakta sıkıntı çekmemiş bu nedenle, Cumhuriyet Halk Partisi'ni kendisine karşı kuvvetli bir rakip görmemiştir. Demokrat Parti, Millet Partisi'ni kendisine karşı rakip görmüştür. Çünkü, Mil-let Parti'liler hizip teşkil ederek, Demokrat Parti'den ay-rılmışlardır. Millet Partisi'nin talep ettiği oylar daha çok Demokrat Parti oyları olmuştur. Bu durum Demokrat Parti'yi endişelendirmiş, Millet Partisi'nin siyasi varlığı-nın kendi gücünü zayıflatmış, bu durumun da Cum-huriyet Halk Partisi'nin işine yaradığını düşünmüştür. Millet Partisi'nin kapatılması bu nedenlerle Demokrat Parti'nin rahat bir nefes almasına yol açmıştır.⁽⁷⁸⁾ Millet Partisi'nin 1953 yılı sonunda kapatılması ve 1954 Genel Seçimleri dışında bırakılması, siyasal iktidarın zamanla-mada etkisini gösteren bir durum olsa gerektir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Millet Partisi'nin kapatılmasından duyduğu endişeyi gösteren beyanna-mesi, Demokrat Parti saflarında tepkiye yol açmış, Cumhuriyet Halk Partisi'nin politik kaygılarla hareket ettiği kanısı Demokrat Parti'de hakim olmuştur.⁽⁷⁹⁾ Oy-sa bir siyasi partinin kapatılması, gerçekte diğer siyasi partilerin de kapatılabileceğinin tehdit edici bir örneği-dir.

Millet Partisi'nin kapatılması Cumhuriyet Halk Partisi'ni endişelendirmekle beraber, siyasal açıdan ken-disine karşı iki partinin muhalefetinden kurtularak, yal-nız bir partinin muhalefetiyle karşı karşıya kalması so-nucunu getirmiştir.⁽⁸⁰⁾ Cumhuriyet Halk Partisi'ni endi-şelendiren Millet Partisi'nin hakim kararıyla kapatılmış olması⁽⁸¹⁾ Cumhuriyet Halk Partisi'nin de bu şekilde bir tutumla karşı karşıya kalabileceği baskısını üzerin-de hissetmesidir.⁽⁸²⁾ Cumhuriyet Halk Partisi, bu kuş-kularını ortaya koyan bir tebliğ yayınlayarak, tebliğde

(73) *Yeni Sabah*, 28 Ocak 1954.

(74) *Yeni Sabah*, 8 Mayıs 1954.

(75) *Millet*, 10 Temmuz 1953.

(76) Eroğul, *Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71*, s. 121, 10 Şubat 1954 tarihi verilmiş ise de, C. MİLLET PARTİSİNİN huku-ki kuruluşu 9 Şubat 1954'tür.

(77) *Vatan, Dünya*, 24 Temmuz 1953, *Millet*, 31 Temmuz 1953.

(78) Erer, *On Yılım Mücadelesi*, s. 153-154.

(79) *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1953 *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1953, Zafer, 20 Temmuz 1953, Erer, *On Yılım Mücadelesi*, s. 155-156.

(80) Erer, *On Yılım Mücadelesi*, s. 153-154.

(81) *Yeni Sabah*, 13 Temmuz 1953, Nihat Erim bu konuda "Parti kapatılırken iş sulh ceza yargıcına değil, belki en yüksek adalet mercii olan Yargıtay'ın murakabesine tevdi edilmeliydi." "Siyasi Part herhangi bir dernek, bir hayır kurumu gibi (kapat-tım) demekle dağılacak bir teşkilat değildir." demektedir.

(82) Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam (1950-1964), C.3, İstan-bul, 1968, s. 118.

kapatılmanın şekli üzerinde durmuş ve kapatılmanın daha sağlam esaslara bağlanması konusunda bir kanun teklifi hazırlama kararı almıştır.⁽⁸³⁾ Cumhuriyet Halk Partisi de bu olayla 1936 tarihli Cemiyetler Kanununun, Türk siyasi hayatının parti güvenliğini sağlamadığını görmüştür. Bu sebeple "Siyasi Partiler Kanun Tasarısı" hazırlanmış ve Cumhuriyet Halk Partisi tasarımı Meclis Başkanlığına vermişse de Demokrat Parti çoğunluğu bu tasarımı kanunlaştırmamıştır.⁽⁸⁴⁾

Kasım Gülek Millet Partisi'nin kapatılması konusunda siyasi parti kapatmanın ağır bir hata olduğunu, hakimlerin hükümetin baskısı altında olduklarını belirtmiştir.⁽⁸⁵⁾ Siyasi partilerin kapatılması sonrasında sürekli olarak yargının bağımsızlığı konusu gündeme gelmiştir. Özellikle siyasi partilerin kapatılmasında mevcut iktidarın, basın, siyasal teşkilatların, iktidar beklentilerinin etkili olduğu gerçeği vardır. Bu nedenlerle parti kapatmanın zemininde illegal birçok etki var ise de görünen şekli ile yargı, kapatmayı fiili hale getiren kurum olarak karşımıza çıkmıştır.

Millet Partisi Genel Başkanı Dr. Mustafa Kentli, Cemiyetler Kanunu'na göre bir sulh hakimi kararıyla parti kapatılması üzerinde durmuş, bu uygulamayı diktatörlük rejimi uygulaması olarak nitelemiş, demir perde ülkeleri dışında bir örneğinin olamayacağını belirtmiştir.⁽⁸⁶⁾ Bu durumun daha sonraları daha yüksek yargı kurumlarına bırakıldığı görülmüştür.

Millet Partililer açıklamalarında kapatılma sebebi olarak gösterilen irticadan hiç söz etmemişlerdir. Partililerce, 1952 tarihinde Millet Partisi Kongresinde başlayan çatışmanın giderek artmasının dikkate alınmaması, Atatürk'ün heykeline çelenk konulması teklifinin oylama sonucunda çoğunluğun oyları ile reddedilmesi, delegelerin çelenk koymanın "şeriate aykırı olduğu için" karşısında olduklarını açıklamaları, Atatürk inkılabı ve Atatürk'ün şahsı aleyhinde konuşmalar yapmaları, 27 yıllık idare dönemini dinsizlikle itham etmeleri⁽⁸⁷⁾ partinin kapatılmasının yersiz olduğunu göstermemektedir. Siyasal Partiler, sorumlu siyaset yapmak yönünde kanunlar çerçevesinde sorumludurlar. Sorumsuz siyaset anlayışı siyasal partilerin kapatılmalarında en büyük role sahip olmuştur.

Siyasal Partiler hakkında hukuk yoluyla bir sübut bulma olmadan, siyasal partilerin irtica suçlamaları karşısında bırakılması, siyasal partilerin çalışmalarını olumsuz etkileyen bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Millî Selâmet Kanunu görüşmeleri sırasında Osman Bölükbaşı, irticanın ülkede daima bahane olarak

kullanıldığını, bu şekilde suçlanmayan parti veya siyasi kişi kalmadığını, hatta Başbakan'ın bile irtica suçlamaları ile karşı karşıya kaldığını ifade etmesi⁽⁸⁸⁾ geçmişte kalan bir durum değildir.

Siyasal Partilerin birbirlerine karşı yaklaşımları, düşmanca değil, hoşgörülü bir şekilde olmalıdır. Bir siyasi partinin varlığı gerçekte diğer bir siyasi partinin varlığının sigortasıdır. Tekin Erer, Demokrat Partinin Millet Partisi'ne karşı hoşgörüsüz olduğu üzerinde durmuş, Millet Partisi'nin kapatılmasını Demokrat Parti'nin "ilk büyük hatası" olarak almış ve bir gece içinde 20 bin parti tabelasının indirilmesini çok partili hayata vurulmuş bir darbe olarak nitelemiştir.⁽⁸⁹⁾

Siyasi Partilerin yükselişleri siyasal arenada demokratik bir ortamda gerçekleştiği gibi, tükenişleri de siyasi arenada olmalıdır. Partilerin kapatılması hangi sebeple olursa olsun, yeni bir siyasi partinin yeni bir heyecanla doğması sonucunu ortadan kaldırmamaktadır. Demokrasi temelde özgürlük ve milli egemenlik ise, milli iradenin yansımaları saygı ve hoşgörü ile karşılanmalı, demokrasi yolu ile özgürlüğün kurumlaşması sağlanmalıdır.

Siyasi Partiler sorumlu siyaset yapmalı, mevcut partiler kapatılan partilerin oy potansiyelinden pay beklemek yerine, siyasal hayatın istikrarının korunmasının daha önemli olduğunu kavrayarak hareket etmelidirler.

Siyasal Partilerin kapatılarak cezalandırılması kolay çözümünden vazgeçilmeli, kanunlara riayet etmeyen partililer toplumun diğer fertleri gibi kanunlar çerçevesinde, sorumlulukları ölçüsünde cezalandırılmalıdır. Bu uygulama sonucunda yargının siyasallaşması iddiaları da ortadan kaldırılmış olacaktır.

Siyasi partiler demokrasinin parçasıdır. Demokrasi yönetimini benimsemiş, çağdaş demokrasiyi hedeflemiş bir ülke olarak, Batı ülkelerinde olduğu gibi rejimi başarı ile uygulamak ve siyasi buhranlardan uzak kalmak istiyorsak, demokrasiyi yaşamaktan korkmamalıyız.

(83) *Yeni Sabah*, 10 Temmuz 1953, *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1953, *Ulus*, 17 Temmuz 1953.

(84) Aydemir, *İkinci Adam (1950-1964)*, C.3, s. 119.

(85) *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1953, Ahmad, *Kronoloji*, s. 112.

(86) Mustafa Kentli, "Millet Partisi ve Diktatörlük", *Millet*, 10 Temmuz 1953.

(87) Aydemir, *İkinci Adam (1950-1964)*, C.3, s. 119.

(88) *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Dönem 9, C.24, Toplantı 3, 115. Birleşim, 23.7.1953, 2.Oturum, s. 1072, Bölükbaşı geniş açıklamalarda bulunmuştur.

(89) Erer, *On Yılın Mücadelesi*, s. 152 Eroğlu, Demokrat Parti, s. 88.